

ALACA-HÖYÜK HAFRİYATININ İLK NETİCELERİ

Remzi Oğuz Arık

Kültür Bakanlığı Arkeolog'u ve hafriyatın
Direktörlerinden

Türkiye Kültür Bakanlığının hazırladığı muhtasar arkeoloji haritasında, "Alaca-Höyük,, , üstünde usullü bir hafriyat yapılması gereken yerler arasında gösterilmişti.

Türkiye'de ilmi hafriyatın yeni devresini açmış bulunan TARİH KURUMU, 1935 yazı başında yaptığı toplantıda, Alaca-Höyük'te hafriyat yapmağa karar verdi. Üyelerinden Dr. Hamit Koşay ve Arkeolog Remzi Oğuz Arık'ın idaresine verdiği bir heyet heman işe başladı. Hafriyat 22 Ağustos 1935 ten İlkteşrinin sonuna kadar sürdü.

* * *

Höyük'te daha yüz yıl önce bile araştırmalar yapılmıştı. Bunlar alâkadarlarca şüphesiz unutulmamıştır. Dikkate lâyük oldukları kadar değerli bulunan bu araştırmalar hep büyükçe bir yığma tepenin cenup eteğinde yapılmıştı. Üstünde bugün 400 nüfusun barındığı bu yığma tepe beyziye yakın bir plânda olup şarktan garba 310 metre, cenuptan şimale 277 metredir. Şimal ve cenubunda iki tömelti bulunup şimaldeki isfenks seviyesinden 14 metre, cenuptaki 7 metre yüksekliktedir. Bunlar Höyük'e gelenlerin daima nazarı dikkatini çekmiştir. (İsfenksli Kapı) ya gelince Höyük'ü asıl meşhur kılan burası olup cenup kenarının ortasında açılmış bulunmaktadır. [Ş. 1].

"İmat Höyük'ü,, dahi denen "Alaca-Höyük,, Ankaranın şimal şarkında olup doğru gitmek şartile 160 kilometre uzaktadır. Boğazköy (Eski Hattuşaş) Höyük'ün şöyle bir 25 kilometre cenubdadır. Höyük' ün hayat ve mamurluğu şüphe yoktur ki, her şeyden önce onun coğrafi mevkiinden ileri gelmektedir. Çevreyi yeşillendiren ufacık akar sular, Höyük'ün en eski zamanlardan itibaren insanların sığınağı olmasına; şimalden cenuba, garp-ten şarka giden gelen yolların uğrağı haline gelmesine sebep ol-

muştur. Kiperte nazaran denizden 1060 metre yukarda olan Höyük'ün suyu, havası da çok güzeldir.

Höyük'te bizden önce çalışanlar onu daha ziyade "Yeni Eti İmparatorluğu,"na bağlamışlardı. Alaca-Höyük'ün san'at, din siyasi ve içtimai hayat bakımından bütün şahsiyetini, Büyük Eti Merkezine ilâve olarak mütalea etmişlerdi. Bu itibarla Alaca-Höyük'ün Boğazköyün bilinen tarihinden eski bir hayat sahibi olduğuna ihtimal verilemiyordu. Höyükte raslanan harabeler hakkında ise fikirler muhtelifti. Kimi buranın bütün Etilere ait bir mabet olduğunu; kimi Eti kırallarının sarayı bulunduğunu; bir başka kısmı burada bir kale gizlendiğini, bir kısmı ise Hattuşaş hükümdarlarının villâları yapılmış olduğunu iddia etmişlerdi.

*
* *

Türk Tarih Kurumunun başladığı yeni hafriyat ilkin üç noktayı hedef almıştı :

- I. Alaca-Höyük'ün çevresini araştırmak.
- II. Höyük'ün üzerinde metodik bir sondaj yapmak; toprak katlarını dikkatle gözden geçirmek ve böylece burada geçen muhtelif medeniyetler hakkında malûmat sahibi olmak;
- III. Nihayet bu iki türlü çalışma ile de Alca-Höyük'ün - Boğazköy tabletlerinde adı geçen ve Etilerin güneş Tanrıçası Arinna'nın himayesinde bulunduğu anlaşılan-Arinna şehri olup olmadığını tahkik etmek.

*
* *

I. Çevrelerin araştırılması şunları öğretmiştir :

- a. Höyük'ün bir kilometre kadar cenup şarkında Gölpunar denilen yerde, eski zamanlardan kalma bir su bendi meydana çıkarılmıştır.
- b. Gölpunar'ın biraz cenup üstünde Köşkyeri denen mevki-de, daha önce yapılan araştırmaları tahkik etmek ve ufak bir Bizans kilisesini ortaya çıkarmak mümkün olmuştur.
- c. Alaca-Höyük'ün birkaç kilometre şimalinde bulunan Kalınkaya Köyü üstündeki Toptepe adlı Prehistorik yeni bir höyük keşfedilmiştir. Oradan toplanan parçalar çok dikkate lâyıktır. [Ş. 3].

- ç. Heyete getirilen, sabun taşının (= stéatite) üstüne işlenen bir Eti kabartmacığı vesilesile Yeniköy adlı köy ziyaret edilerek klâsik çağlardan kalma yapı ve yol yerleri meydana konmuştur. [Ş. 2].

II. Asıl hafriyata gelince :

Bu hususta seçilen sondaj yeri Höyük'ün şimal ve cenubundaki tömeltilerin hemen hemen arasındadır. İlkın 18×20 ölçüsünde bulunan bu yerin seçilme sebebi isfensklerin seviyesinden ancak 4 metre yukârda bulunması yüzünden bâkir toprağa biran önce erişmemize yaraması ve nisbeten boş, zararsız bir sahada bulunmasıdır.

2.50 metreye kadar hafriyatımız karmakarışık bir sahada geçti ve Osmanlı, Bizans, Roma, Frikyâ, son Eti eserleri verdi. 2.50 den 4 metreye kadar, Eti Çağının mimarlık çerçevesi başlamıştı. 3.60 metreye kadar - hiç olmazsa bu yıl seçilen sondaj yerimizin mahdut sahası içinde - son Eti Çağının boya nakışlı çanaklarının parçalarını bulduğumuzu kaydedelim. [Ş. 4].

3.60 dan 4 metreye kadar saha yanık izlerle ve muhtelif duvar kalıntılarile kaplıydı. 2.50 den 4 metreye kadar toplanan çanak çömleğe gelince: Tek renkliler galipti. Tip ve teknik bakımından da Alişar'da Kültepe'de bulunan Eti kaplarla benzerlikleri aşikâr dı. İnce fakat kumlu bir hamur, pişimden sonra da kırmızı ve kabin maktâi isli kalmış olup yüzü ve bazan içi cıvık bir boya astarile kaplanmıştı. Bununla beraber boya astarı verilememiş olanlar da yok değildi. Hemen bütün kapları yapmak için torna kullanılmıştı. [Ş. 6, 9].

Bazı çanak kırığı üstünde Etilerin meşhur «Hükümdar mührü» damgasını bulmuştuk. «Hematite» den yapılip «Cylindres - Sceaux» lara benzeyen bir mühür; gerek mevzuu, gerek biçimi bakımından «Ön Eti» ve «Eti» devirleri arasındaki intikal devresini gösteriyordu.

Kültür ve medeniyet eşyası ne kadar bolsa ocaklar, (bothros) denen zibillikler o kadar çoktu ve sondaj yerimizin pek kesif bir hayat geçirdiğini gösteriyordu. [Ş. 7, 19].

4.10 - 4.20 metrede tam denebilecek bir yapı heyeti mecmuası ile başka birçok mimarlık kalıntılarını meydana çıkardı; bunlar 5.50 ye kadar iniyordu. Gerek kültür ve medeniyet eşyası, gerek çanak çömlekler bu yeni tabakanın 4 metre ile 2.50 metre arasındaki devrenin ilk ve eski bir safhası olduğunu göstermekte idi. Çanak çömlekler; zarif biçimleri, her türlü tezyinat-

tan mahrum yüzleri, - madenden yapıma tipleri örnek olarak alması muhtemel - «Ön Eti = Proto - Hittite» göreneğini devam ettirmekte idi, denebilir. Ağızlar enli kuş gagasına benziyordu. Emziklerinin biçimi dilli düdük ağız veya ufak kuş gagası gibi idi[Ş. 8, 11]; fakat derinlik arttıkça bu tip azalmış, ufak boru biçimliler görünmüştü. Bu devir kaplarının da tornada yapıldığını, iç taraflarına bakınca anlamak mümkündü. Fakat kapların yüzü daima elle, perdahla bitirilmiş, madeni bir renk almıştı. Anadolunun garp ve cenubundan veya ortaların lan ithal edilmiş olan bazı parçalar bir yana bırakılırsa; kapların dibi olmadığı; dairevi bir basit düzlüğün dip yerini tuttuğu; birçoklarında ise gövdenin sivrilerek bittiği anlaşılıyordu. Bu katın başlangıcına doğru çizgili ve kertikli kapların da görüldüğünü kaydedelim. İthal edilmiş kapların Turova II. nin yayvan ve perdahsız tabakları tekniğine benzediğine de işaret eylemek isteriz.

5.50 metreden — hattâ, sondaj alanımızın meyilli olması sebebiyle, bazı yerlerde 5 metreden.— itibaren sahamız kesif ve umumî görünen bir yangın tabakası ile örtülmüştü ki, kalınlığı 0.50 ile 1 metre arasında değişiyordu. Bu kalın yanık tabakadan sonra yeni kültür katları başlamakta ve takriben 9.80 metreye kadar inmekte idi. Çanak çömlek ve kültür eşyası da daha derinde olan diğer katın eserleriyle yakınlık göstermekte idiler.

6-9.80 metreye kadar süren bu yeni katın çanak çömleğini karakterlendiren ilk vasıf tek renkli (monochrome) olmasıdır. Bunları iki sınıfa ayırmak mümkündür. Birincisi munhasıran elde yapılmış olup yüzleri perdahlı ve boya astarlıdır; pişimden sonra renk kırmızı ve bazan siyah, yahut alacalı kalmaktadır. Cidarlar ekseriya incedir; hamur kumlu ve çöplüdür. Bu çok ince cidarlar, yapıldığı gibi bu özeniş, hemen daima kabın kenarından yukarı çıkıp inen bu yassı kulpları ile çanak çömlek şaşılacak bir güzellik gösterir [Ş. 17]. Bu devre insanların fırını mükemmelen tanıdıklarına şüphe etmemek lâzımgelir. Şayet kabın üstünde tezyinat bulunursa bu, ya içerlek çizilerek yapılmış derin ve müselsel zaviyelerden, seyrek olarak noktalar, yarım dairelerden meydana gelmiştir. Bunlar çok seyrek, ve biz onların ithalât eşyası olduğunu zannetmekteyiz [Ş. 23, 25]. Bu sınıf kapların tezyinatsızlarında emzikler boğaz ve omuz birleştiren dirsekten yükselen ufak borucuklardır. Bu kapların Ahlatlıbel, Aşılar I. kapları ile büyük bir benzerliği vardır. Bundan başka kapların arasında (Mynien) denen kaplara benzemekle beraber hakikatte Turova II. de çokça bulunan bir çeşit ithalât eşya-

sının daha bulunduğunu da ilâve etmek isterim. Bunlar son derece az olup bir cereyan "école,, uyandırmaktan uzak, "sporadique,, eşya halindedir.

İkinci sınıfa giren kaplar yine tek renklidir ve bilhassa büyük, yayvan, kulpsuz çanak biçimli kapların nisbeten çokluğile; ve sonra tırnak ucile çizilmiş gibi görünen kertiklerden mürekkep bir tezyinat şekliyle ayrılırlar. Bu kertikli kısım daha önceki katlarda da bulunmakla beraber bu katta kesafet kazanmıştır. Bu tezyinatın örgü ve dokumayı yahut hasırcılığı örnek alan kapları hatırlattığını söylemek isteriz.

Bu katlarda ve 6-7 metre arasında, bir büyük küp içine, çömelmiş (embryonnaire veya accroupie) vaziyette gömülmüş bir erkek iskeleti de bulduk [Ş. 24]. Bu cenazenin iki hususiyeti: yanında hiç birşey çıkmaması ve mezar vazifesini gören küpün dairevi bir ince duvarla çevrili olmasıdır. Bu dairevi duvarın arkasında ve hemen bu birinciye mümas denecek vaziyette dairevi, ve yine tek taş dizili bir ikinci duvar daha vardı.

Sondajımız, hafriyat yerimizin mahdut bir kısmında 10 m. 20 buldu ve orada sızan sular, yağın yağmurlar, hafriyata devam imkânını kaldırdı. Bu sızıntıların Höyük'ün asıl bünyesine yabancı ve sonradan olduğunu zanneyiyoruz. Bu yıla ait mesaimizi bu 10 m. 20 metrede kapatmağa böylece mecbur olmuştuk.

Bu son katı kazarken ele geçen yıkık veya şurada burada kaybolan duvar parçalarını bir yana bırakıyorum. Bulduğumuz eşya yine çok zengin olmakta devam eyliyordu. Madeni eşya artık azalmış, sona doğru hiç görünmez olmuştu. Buna mukabil pişmiş topraktan, taştan ve kemikten yapılmış eşya pek boldu [Ş. 26, 27]. Çanak çömlek yine tek renkli (monochrome) olup pek seyrek olarak üstünde çizilmiş süsler bulunuyordu; hamuru kaba, kumlu ve çakıllı; cidarları kalın, yamrı yumru, fakat madeni denecek bir derecede perdahlı idi. Kırmızı ve alacalı renk hâkimdi.

* * *

5.50 ile 8 metre arasında bulunan üç mezardan birincisi (B. M.) garptan şarka doğru uzanmıştı. 6.35 te yapılmış olup duvarlarının üstünü 5.75 ile 5.90 arasında bulmağa başlamıştık. Garpta, baş tarafında eni 2.75 metre olduğu halde şarka (aşağıya) doğru daralıyordu (1.75, 1.90). Uzunluğu 5.25 m. olup garptan şarka meyilli olarak yapıldığı görünüyordu. Duvarlar tek dizi taşlardan ibaretti; taşlar orta büyüklükte, kaba saba olup bir kerpiç tabakası üstünde

yükseliyordu; aralarında çamurdan harç kullanılmıştı. Bulunan bazı vesikalara göre çok muhtemeldir ki, mezarın tavanı dam şeklinde yapılmış olsun. Ağaç direkler duvarların üzerine uzatılmış, onların üstü dal ve yaprakla, toprak ve kerpiçe, çakilla örtülmüş olabilir. Mezarın ayak ucunda ve hemen üstünde, tekerlek plânlı "autel - foyer,, ler keşfettik ki, bunlar şüphesiz kurban ve hediye edilen şeyleri barındırıyordu. Mezarın her yanında hayvan iskeletleri (köpek, koyun, öküz) serili bulundu. Öküzlerin cüssesi çok büyüktü. Köpekler bir yana durursa, hiç birisinde bel kemiği görülmemiştir.

B. M. mezarında elimize bir çok eşya geçti. Bunların çoğunun emsalsiz olduğunu kaydedelim. İlk safta, altı "güneş kursu,, nu, [Ş. 35 39] üç kancayı [Ş. 41] yazalım. Kancalar belki de kurbanlık hayvanları öldürmeğe veya asmağa yaramıştılar. Bunların yanında dört tane biz yahut mızrak ucu [Ş. 32] ve bir geyik heykelciği [Ş.40] ele geçti. Geyik bir şaheserdi: Sırtı gümüş şeritle gösterilmiş, vücudüne tek merkezli daireciklerden, gümüş şeritler kakılmış süsler serpilmişti. Boynuzlarını ve başını gümüş bir maske kaplamakta; sağrılarında ve omuz başlarında birer gümüş haç kakılmış bulunmakta idi. Bütün bu eşya gümüş, bakır (belki de tunç..) idi.

Mezarda yatan iskelet büyük boylu bir adama ait olup Hocker (yani dizleri bükülmüş) durumda, sağ tarafına, garptan şarka yatırılmış ve yüzü cenuba döndürülmüştü. Başu tamamiie ezilmiş kolları boynuna doğru uzatılmıştı. Ölü mezarın ortasındaydı. Göğsünde birkaç gümüş kap yerleştirilmiş olup birisinin kulpu üzerinde rondo bos olarak yapılmış dört hayvandan mürekkep bir mevzu bulunuyordu. Ötekiler uzun ve yassı kulplu ve hepsi de bir küme haline girmiş idiler; keşfedildikleri sırada araları beyaz renkli bir nevi toz haline girmiş; bir kısım yerlerini mor renkli bir leke veya tabaka kaplamıştı.

Altından yapılmış birçok kap ve hülliya: ölünün baş tarafında ele geçti. Bunlar arasında ufak ve enli gaga ağızlı ibrik [Ş. 30] ile şampanya kadehi [Ş. 29] biçimli kupayı ön safa koyalım. İbrigin üzerinde müselsel zaviyelerden çizilmiş ve balık kılçığı gibi dizilmiş süsler vardı, gövdesi toparlaktı. Bir taç veya çelenk şeridi, kemer biçiminde olup yanında bir topuzbaşı, çarhıfelek başlı bir iri toplu iğne; yüzlerce gerdanlık tanesi, boyuna veya göğüse asılacak surette kulplu pullar, yılan gibi kıvrılmış bir çift küpe bulunuyordu. Neceften, fayansdan daha yüzlerce boncuk ile gümüşten armut başlı bir diğcr toplu iğne aynı buluntularla birlikte idi [S. 23,31].

Bu eşyaya ilâveten, mezarda bulduğumuz bir mühürle [Ş. 34] bir çanağı [Ş. 42] ayrıca kaydetmek isteriz. Mühür, boz ve sert taştan yapılmış olup kaidesi kalınca ve tekerlek; sapı mahrutî ve üstbaşı delikli idi, Kaidede kazılı mevzu bir çerçeveye alınmamıştı. Çanağa gelince: İnce pembe bir hamurdan yapılmış, üstüne kertiklerden mütenazır dört yarım dairevi süs gurupu konmuştu. Bu dört gurup ayrıca kırmızı boya ile belli edilmişti

R. M. işaretli ikinci mezarı birincinin ayak ucunda yani şark ufak duvarı dibinde bulduk. 6.75 — 6.90 metrede gözükmüş, bu da garptan şarka doğru uzanmıştı. Mezar zemini ufaklı büyüklü göçmüş taşlardan bir döşeme meydana getirmekte olup bir nevi basamaklaşarak devam eyliyordu. Kanbur zemin üstünde bir ince kerpiç tabakası ve üstünde iri cinsten bir çift öküzün bacak ve kemikleri muntazaman konmuş bulunmakta idi; başları garpta dikleme kalmış veya ezilmişti. Asıl ölünün iskeleti de bu hayvan kemikleri vesaire altında tamamile ezilmiş olarak bulundu. Mezarın biçimi, öyle zannediyoruz ki, B. M. dekinin aynıdır.

Bu mezarda da kafanın üstü ve çevresi altından boncuk; küpe (veya yüzük); bir çok bakır toplu iğne [Ş. 5]; bakırdan ve enli gaga ağızlı toparlak gövdeli, memeciklerle süslü bir ibrik [Ş. 43]; bakırdan ve gümüşten birer kâse, akikten haç biçimli bir put (veya hamaylı [Ş. 44]) ve birkaç akik boncuk vardı. Bu akik haç bilhas-sa dikkate lâyıktı.

Mezarı altüst eden halden dolayı hududunu tamamile ve katiyetle çizemediğimizi de söylemeliyiz.

Üçüncü mezara T. M. demiştik; murabbaa yakın biçimde idi (3.55 × 3.75 × 4.60 × 3.95). Bunun da garpten şarka uzaması muhtemeldir. Duvarlarının izine 6.75 ve 7.10 da rastlamıştık, taban ise takriben 8 metrede bulunuyordu.

Bu mezarda iki safha var zannediyoruz. Birinci safhada, iri hayvan iskeletleri altında ve arasında; bakırdan veya tunçtan basit beş tane «güneş kursu» [Ş. 49] bir tane de büyük «güneş kursu» [Ş. 46] meydana çıkarmıştık. Çevrelerinde iki güzel kama [Ş. 49] (kulpları zaviyei kaime gibi kıvrılmış, üstleri üç zıhlı, iki delikli..) bulunmuştu. Altın kaplamalı bir gümüş kupa, altından diğer bir kupa param parça bir halde toplanmıştı. Bir kısım parçalarını taşlar üstüne kaynamış olarak ele geçirdik. İlk iskeleti bu eşya arasında, cenup duvarı dibinde, bir kerpiç tabakası üstünde, başı ezilmiş olarak bulduk.

Mezarın ikinci safhası takriben 7.40 — 7.50 da başlar. Ortada daire gibi toplanmış taşlar vardı. İkinci ölünün başını bu dairenin hemen altında bulduk. O da ezilmişti. Cesetle birlikte o, dairevi bir saha meydana getiren yassı blokların üstünü kaplıyan kerpiç üstüne konmuştu. Taşların kırmızıya boyandığı anlaşılıyordu.

Bu mezarda avuçlarla denecek kadar bol miktarda altın, akik, ve neceften boncuklar bulduk. Bir bıçak veya avadanlık sapına yahut kınına bilezik gibi geçirilmiş olmaları muhtemel, altın ve gümüşten birçok teferruat mezarın hazineleri arasındaydı.

Bulduğumuz çanak çömlek, bu katlarda bulunan tiplerin en güzel örneğinden idi. [Ş. 28].

Bu mezarın iki katlı olarak yapılmış bulunması pek muhtemeldir. Belki de üst kat altındakinin bir nevi saçağı idi.

*
*
*

NETİCE

Ele geçen bu vesikaların neticesini kesin gibi saymak pek zamansız olur. Hafriyat büyük bir gayretle devam ediyor ve Türk Tarih Kurumu, hafriyatı sonuna kadar sürdürmek kararındadır.

Bununla beraber, hafriyat yerimizin toprak katları, ele geçen vesikaların büyük yığını, bizim bazı mukayeseler yapıp birkaç hükme varmamızı mümkün kılmaktadır.

Yukardan aşağı inerken, 2.50 metreye kadar sondaj yerimiz karmakarışık birçok devrelerin izleriyle kaplı bulunmaktadır. 2.50 metreden 4 metreye kadar bulduğumuz büyük yapıların çerçevesi içindeki eşya ve hele çanak çömlek ile Alişarda, Kültepede bulunmuş olanları karşılaştırabiliriz. «Schnabelkanne» veya «Kültepe tipi» denen kaplar, bu derinlikte doludur. Öyle zannediyoruz ki, bizim «Eti», çağı dediğimiz bu derinlik «Tunç Devri», nin son safhasına girmekte ve bu devir Alaca - Höyük'te 5.50 metreye kadar inmektedir. Ele geçen eşya, çanak çömlek başka ve daha eski bir medeniyetin varlığını haber vermektedir ki, onu 6-6. 35 metreye doğru iyice farkediyoruz.

Hakikaten, 5.50-6,35 arasında kalan ve her yanı kaplıyan bir yangın tabakası Höyük üzerinde bir felâket meydana geldiğini gösterir. Bu felâket bir medeniyeti yıkmış, başka birinin başlamasına yol açmıştır. Yıkılan medeniyet, öyle sanıyoruz ki, «Bakır Devri» medeniyeti; başlıyan ise «Eski Tunç Çağı» veya «Eski Eti Çağı»dır. Şuna işaret etmeliyiz ki, Eski Eti Çağı sırasında, Ana-

dolunun cenubu ve garbı ile münasebetler oldukça çok görünüyor. Bu hususta, ele geçen eşya ve çanak çömlek iyi bir şahittir. Dikkat edilecek bir başka nokta, Eski Tunç Çağı denen zamana ait katlarda ele geçen çanak çömlek arasında boya nakışlı'ya hemen hemen hiç rastlanmayışıdır. Halbuki aynı çağa ait olarak Alishar'da Boğazköy'de bulunan kaplar, bilhassa boya nakışlı ve hendesi süslüdür. Alaca - Höyük çanak çömleği denebilir ki, hâlâ «Proto Hittite = Ön Eti» göreneğini devam ettirmektedir. Bu bakımdan, Bakır Devrini kapıyan akının Alaca - Höyüğün şahsiyetini kökünden kazıyamadığına hükmetmek istiyoruz.

Bakır Devrinin Alaca - Höyük'te büyük bir devam ve inkişaf gösterdiği anlaşılıyor. Bu devir 4 metre kadar kalın bir tabaka meydana getirmektedir. Çanak çömlek Eti Devrindekilerden açıkça ayrılır. Çok kere kürevi olan toparlak biçimleri, çok kere kırmızı olan renkleri, kertiklerden veya eğri çizgili olan oyma nakışlardan meydana gelen süsleri, çok özenilerek yapılmış bulunmaları.... Alaca - Höyük'ün yüksek içtimai yerini gösterdiği gibi; Ahlatlıbel, Alishar I. Turova II. ve kısmen Turova I. kaplariyle Alaca - Höyük'ünkiler arasında «hemzaman» oluşluk ve sıkı münasebet bulunduğunu anlatmaktadır. Döğülerek, kaynatılarak yapıldığı görülen ve bolbol ele geçen maden eşya, pişmiş topraktan yapılmış olan ve Anadolunun hemen her hafriyat yerinde ele geçen figürinlerle birlikte yukarda söylediğimiz «hemzamanlık» ve sıkı münasebet işini teyit eylemektedir. Ele geçen putlar [Ş. 14, 15, 18, 20 22]. (= idoles), bizce, tamamen Anadolunun yarattığı yerli eserlerdir. Turova'da, Panfilya'da, Ahlatlıbel'de, Alishar'da, Kültepe'de bulunan putlar gözönüne getirilirse bu inanımızın anlaşılması kolaylaşır. Bununla beraber, Ege'de, Akdeniz'de, Mezopotamya'da, Kafkas'larda rastlanan putlarla Anadolu'nunkiler arasında çok açık benzeyişler görüldüğünü unutmuyoruz ve bu benzerliği, Bakır Devrinde Ön-Asyayı kaplıyan kültür beraberliğine misal gibi almak istiyoruz.

Alaca-Höyük'teki kertikli kaplar bu Bakır Çağının çok dikkate değer bir özgeliğini meydana getirir. Şimdiye kadar Anadolu'da araştırılmış olan örenlerden böylece süslü kaplar çıkmamıştır amma, Ön-Asya ve Anadolu ile sınır memleketlerde bu sisteme ait örnekler vardır. Mr. M. I. Mallowan'ın 1933 te «Chagar Bazar» (Şimali Surya) da yaptığı hafriyat ile Mr. Cl. Schaeffer'in 1935-1936 hafriyat seferinde Ras-Shamra'da elde ettiği çanak çömlekler arasında bu örneğin vesikaları hayli çoktur. Bundan başka, çizgi-

lerle süslü kaplara, genel olarak, Mezopotamya'da (Kish, Ur, Jemdet - Nasir), Orta ve Cenubi Asyada (Anau, Mohenjo - Daru) raslandığı üzerinde durmak ne kadar gerekse; Cenubi Rusya'daki Kafkasya'daki kurganlar da aynı prensiple yapılmış ve belki de dokuma eşya ve mahfazaları örnek almış kapların bulunduğunu aynı önemle gözönünde bulundurmak gerektir. Bunların birbirine tesir istikamet ve şekilleri için hüküm vermek çok acele bir şey olur. Fakat aynı devir sırasında Ön - Asya'nın akraba denecek bir kültür benzerliğine bu da bir delil gibi alınabilir. Kertikli kapların Alaca - Höyükte yalnızlığına bakarak dışardan gelme bir akının varlığını kabul etmek lâzımgeliyor.

Bize öyle geliyor ki, Bakır Devrinin bu vesikaları; Anadolu'da «yerli=autochtone» denen kütleye aittir; Bunlar, daha eski (Kalkolitik) çağın görenek ve teknikinden faydalanmış, daha sonraki bütün çağların eserleri üzerinde müessir olmuştur.

9.80 den 10 metreye kadar kısa bir kat, bir nevi intikal tabakası meydana getirmekte, aynı zamanda daha eski ve ayrı bir çağın müjdesini vermektedir. Bu yeni çağa «Kalkolitik» diyoruz, ki 10.20 metreye kadar inebildiğimiz yerde vesikalarını vermiştir. Bu vesikalar, Bakır Çağının fırında pişmiş, ince cidarlı Kaplarından çok ayrı, ve Turova I. ve Turova I^a ile, Alishar'ın kalkolitik çağı kaplarla karşılaştırılacak bir çanak çömlek çeşidi ile; ve maden eşyanın hemen tamamen görünmez olması ve taş, kemik eşyanın bolluğu ile hulâsa olunabilir.

Bulduğumuz üç mezardan ikisi (R. M. ve T. M.) açıkça Bakır Devrine mensuptur. Tekabül ettikleri toprak ve kültür katları ile içlerinde bulunan eşya, çanak çömlek bu hususta şüphe bırakmıyor gibidir. Yalnız (B. M.) mezarı bizi biraz şaşırtmıştı. Çünkü yukarda bahsettiğimiz yangın tabakası içine yapılmıştı (5.74 - 6.35 arası...). Fakat, içinde oldukça bol bulduğumuz kap kırıkları; açıkça Bakır Devrinin işidir. Bulduğumuz irice çanak, boya nakışlı ve kertikli süsü, kulpsuz toparlak, ince kenarlı gövdesile..., Taş Devri kaplarının tekniğini henüz unutmayan bir çağı gösterir.— Bulunan taş mühür üstündeki mevzu, Ön - Etilerin göreneğiyle ne kadar birdir!. Hakikatta tek iken, profil halinde iki olarak gösterilen kuşun çok keyfi (= conventionel) işleniş.; bu eseri, Alishar'da Boğazköy'de bulunan ve erbabı tarafından M. Ö. 3 üncü binin sonlarından XV. inci asra kadar tarihlenen benzerlerinden ayırmakta, daha arkayık oluşu onun daha eski olabileceğini düşündürmektedir. İşte bu ve bunlara benzer düşüncelerle, B. M. mezarının öteki R. M. ve T. M. den belki biraz daha yeni

olmasına fakat her üçünün aynı Bakır Devrine ait bulunması lâzımgeldiğine hükmediyoruz.

Bu mezarlarda bulduğumuz eşya, daha önceki karşılaştırmaları teyit edecek gibidir. B. M. ve T. M. in kürevi gövdeli altın ve bakır(?) ibrikleri; enli gaga biçimli ağızları, derin köşe ve zikzak oyma süsleri, gövde üstündeki memecikleriyle - Anadolu'da (söz gelimi: Kumtepe'de, Ahlatlıbel'de, Kültepe'de, Alishar'da..), Mezopotamya'da (Kish'de, Ur'da..) bulduğumuz kalkolitik veya Bakır Devri kaplarının göreneğine bağlanabilir. «Şampanya kadehi» biçimli altın kadehe gelince onun için de aynı karşılaştırmalar yapılabilir. Yalnız, Mohenjo - Daro'da ele geçen bu biçim kapları da ilâve etmek; bu örneğin yayılmasını göstermek bakımından da Şimali Suriye'de (Kargamış) Hellade'da (Mykena) bulunanları hatırlamak gerekir.

T. M. Mezarında ele geçen kamalar Anadolu'da seyrek bulunmuştur. Bu seyrek buluntular arasında Pampfilya'da, Troada'da Ahlatlıbel'de, Alishar'dakileri saymalıyız. Ahlatlıbel ve Alishar'da bulunmuş olanlar çok yassıdır ve onları daha çok namlularının benzerliği bakımından hesaba katmaktayız. Anadolu dışında bu hususta bize mukayese vesikası veren yerler daha ziyade Şarkta'dır. İran'da bizim kamaları andıran iki misal bulunduğunu İ de Morgan'dan sonra M. Zakhorov'un RHA'daki tetkikiyle anlamıştık. Mr. E. F. Schmidt'in Tepe Hisar'daki hafriyatı bunlara yeni bir misal daha katmıştır. Bizim kamalar «Kıprıs Kamaları,, denen gruba girmektedir. Biz bu isme pek te haklıdır dememekle beraber T. M. de bulunanların daha özenilmiş, daha mütekâmil olduğuna dikkat ettirmek isteriz.

Yine T. M. mezarında bulunan ve arkeoloji âleminde «iğne çekiç,,[Ş. 45] denen toplu iğneler, Cenubi Rusya ve Kafkasya'nın Kurgan mezarlarında da, Etrürya'da ele geçtiği gibi, «variante,, larına Anau'da, Kish'de, Turova'da da raslanmıştır. Bu tipin aslında «zoomorphique,, olması muhtemeldir ve çok özel biçimleri, Eurasia ve Önasya'da Bakır Devrine geniş bir kültür yakınlığı sahası açmaktadır. Yine T. M. de bulunan çifte helezon motifi de böyledir.

Üç mezarın adak eşyaşı arasında bulunan muhtelif «Güneş Kursları,, na gelince bunların hiç olmazsa bugün için eşsiz olduğunu söylemeliyiz. Bu eserleri meydana getiren unsurlar içinde öküz boynuzu, geyik, güneş fikri müşterek olarak görünüyor. Geyikler ister tek ve müstakil olarak, ister «kursun,, genel kuruluşunda esaslı rolü oynuyor olarak bulunsunlar; bizi Şimali ve Ortaasya'ya götürüyorlar. «Svastika» veya «kancalı haçlar»

güneşi ve «Göksel ebediyeti» temsil etmiyor mu? Bunları da Mezopotamya'da, Cenubî Asya'da en eski zamanlarda bulmaktayız. Fakat, bütün bu unsurları, güneş kursları gibi sembollerin üstünde toplamak, çok yeni, eşsiz bir şeydir ve izahı için daha beklemek gerektir. Bununla beraber; bunların bir sancak veya âlem (tepe-liği) olarak kullanılmış veyahut arabada gemlerin geçtiği bir «Passe - Guide» yerini tutmuş olmalarını ortaya sürmekle onların manasını izah ettiğimizi sanmıyoruz. Ne olursa olsun, yalnız şurası meydandadır ki, bu eserler «Proto - Hittites = Ön Etiler»in din tarihi üzerine müstesna bir ışık serpecek kadar önemlidir.

Bundan başka; üç mezar ağaçtan, kerpiçten olan mimarlığı; içinde bulunan adak eşyasının, mimari fakirliğine nispetle fevkalâde zenginliği...; ilk anda Dağıstan (Karabağ), Şimalî İran, Cenubî Rusya kurganlarının mezarlarını hatırlatıyor. Gömme tarzındaki benzerlik ise her çeşit tavsifin yapamayacağı tesiri, telkini yapar.

Bütün bunlara göredir ki, şu - tamamiyle - muvakkat kronoloji'yi meydana getirdik:

	Toprağın şimdiki yüzü	0. m.
	Osmanlı	1. m.
	Bizans, Roma, Frikya Çağı	2. m.
		2. 50
		3. m.
	Eti Çağı (Tunç Devri II.)	3. m. 50
		3. m. 60
		4. m.
Ön - Etiler	Eski Eti Çağı. Tunç Devri I.	4. 50
		5. m.
	Üç mezar. 6-8 m.	5. 50
		6. m.
	Bkır Çağı	6. 50
		7. m.
		7. 50
		8. m.
		9. m.
	Höyük'te Kalkolitik Çağın Başlangıcı.	10. m.
		10. 20